

Katarina Berggren & Abukar Omarsson

Rätt man på fel plats

– arbetsmarknaden för utlandsfödda akademiker

På dagens arbetsmarknad finns det betydande skillnader i sysselsättning mellan personer med och utan utländsk bakgrund. Arbetslösheten är hög och arbetskraftsdeltagandet lågt för de utlandsfödda jämfört med de svenskfödda. Situationen har successivt försämrats sedan mitten av 1970-talet. I samband med 1990-talets lågkonjunktur ökade gapet ytterligare och skillnaden blev rekordstor trots att sysselsättningsgraden sjönk även bland personer födda i Sverige. Även om det finns resultat som visar att arbetsmarknadsläget förbättrats under de senaste åren med minskad arbetslöshet och ökat sysselsättning för både utlandsfödda och svenskfödda så är skillnaderna mellan de två grupperna ännu stora. I artikeln¹ undersöks arbetsmarknadssituationen bland utlandsfödda akademiker jämfört med personer födda i Sverige i samma åldersgrupp och med liknande utbildning. Vi fokuserar på i vilken utsträckning de är sysselsatta och ifall sysselsättningen motsvarar deras utbildning. I analysen görs också en jämförelse mellan utlandsfödda från olika världsdelar och med olika vistelsetid i Sverige. Dessutom analyseras betydelsen av om den utlandsföddes utbildning är svensk eller värderad som jämförbar med motsvarande svensk utbildning.

I ett flertal svenska studier har man undersökt vilka faktorer som kan förklara den försämrade ställningen för personer med utländsk bakgrund på den svenska arbetsmarknaden. En vanlig förklaring som anges är förändringar i invandrarnas karaktäristika tillsammans med de strukturella förändringar som ägt rum på den svenska

arbetsmarknaden. Från 1950-talet fram till början av 1970-talet bestod invandringen av arbetskraft framförallt av personer från de övriga nordiska länderna och södra Europa. Under 1980- och 1990-talen övergick invandringen till att bestå av flyktingar och deras anhöriga från länder utanför Europa. Under samma period skedde en förändring mot en allt lägre andel industriproduktion och allt högre produktion av

Katarina Berggren och Abukar Omarsson är nationalekonomer och utredare på Arbetsmarknadsstyrelsen.

1. Artikeln är baserad på Berggren och Omarsson (2001).

tjänster, vilket innebar att krav på sverigespecifikt humankapital blev viktigare. Andra förklaringar kan vara 1990-talets kraftigt försämrade arbetsmarknad samt en mindre lyckad integrationspolitik.

Studier visar att invandrarnas framgång i det nya landet bl a beror på vistelsetid och ursprungsland/region. Det är rimligt att förvänta sig att byte av en nationell arbetsmarknad ger en ofrånkomlig temporär förlust av humankapital för alla utlandsfödda. Det tar en viss tid att lära sig det nya språket och förutsättningarna på det nya landets arbetsmarknad. Denna förlust av humankapital innebär i de flesta fall att de personer som senast invandrat har en initialt sämre situation på svensk arbetsmarknad jämfört med dels dem som invandrat tidigare, dels inrikes födda. Efter ett antal år i det nya landet kan man emellertid anta att dessa skillnader minskar. Hur lång tid denna integrationsprocess tar förväntas bero på bl a hur effektiv integrationsprocessen är, men även varifrån de utlandsfödda kommer. Se t ex Ekberg och Gustafsson (1995), Arai m fl (1999) för en bra sammanfattning av svenska studier om invandrades arbetsmarknadssituation.

Sverige behöver kompetensen hos utlandsfödda akademiker

Medan första hälften av 1990-talet karaktäriserades av överskott på arbetskraft och höga arbetslöshetstal står vi inför andra utmaningar under 2000-talets första decennium. Det finns idag en tilltagande brist på arbetskraft och kompetens inom flera områden. Bristen på arbetskraft är särskilt stor inom sjukvård, äldreomsorg och skola. Därtill kommer en stor brist på tekniker och ingenjörer samt högskoleutbildad personal inom IT-sektorn (Arbetsmarknadsstyrelsen 2001). Utöver detta står Sve-

rige också inför stora demografiska förändringar som innebär att pensionsavgångarna inom flera av dessa bristyrken förväntas öka kraftigt under slutet av detta decennium. Det betyder att det är angeläget av såväl konjunkturella som strukturella skäl att ta tillvara all den kompetens som finns inom landet för motverka bristen på arbetskraft.

Denna artikel syftar till att ge en bild av sysselsättningen bland personer födda i länder utanför EU/EES med minst en treårig eftergymnasial utbildning. Särskilt intresse riktas mot i vilken mån dessa har ett arbete som motsvarar utbildningen. Detta förhållande har, såvitt vi känner till, inte undersökts tidigare. Därtill analyseras ifall dessa utgör arbetskrafts- och kompetenspotential inom olika bristyrken. I analysen görs en jämförelse med personer födda i Sverige i samma åldersgrupp och med liknande utbildning. Vi jämför även de utlandsfödda uppdelat på delgrupper beroende på t ex ursprungsland, invandrings-tidpunkt, kön. Vidare undersöks betydelsen av om utlandsfödda har en svensk eller utländsk examen och vad en utvärderad utländsk utbildning betyder för chanserna att få ett jobb som motsvarar denna utbildning.

Underlag för studien

Data baseras på en postenkät utskickad i november 2000. Uppgiftsinsamling och framställning av statistik för vidare bearbetning pågick fram till januari 2001. Undersökningens population utgörs av 19 948 personer födda i länder utanför EU/EES samt 268 453 personer födda i Sverige. Samtliga personer hade enligt SCBs utbildningsregister minst treårig högskoleutbildning. Samtliga i populationen var födda mellan åren 1955 och 1974, en förhållandevis ung grupp individer. De utlandsfödda hade

enligt SCBs register över totalbefolkningen, invandrat till Sverige under perioden 1991–97. Det totala urvalet omfattade sammanlagt 6 922 slumpmässigt utvalda personer födda utomlands och 1 449 slumpmässigt utvalda personer födda i Sverige. Antalet som svarade på enkäten var totalt 4 044 personer eller 64 procent av de utlandsfödda och 1 098 personer eller 76 procent av de svenskfödda, vilket kan betraktas som en hygglig svarsfrekvens (se Berggren & Omarsson 2001 för en utförlig beskrivning av data-materialet).

Få har kvalificerat arbete

I tabell 1 ges en bild av individernas arbetsmarknadsstatus i november-december år 2000. Med utgångspunkt från svaren på enkätfrågorna ”Vilket alternativ passar bäst in på din nuvarande huvudsakliga sysselsättning?” samt ”Inom vilket yrkesområde arbetar du?” har vi skapat följande indelning:

- Kvalificerat arbete (arbete som kräver högskoleutbildning);
- Okvalificerat arbete (arbete som inte kräver högskoleutbildning);
- Arbetslös eller inskriven i arbetsmarknadspolitiskt program;
- Studerar; samt
- Övriga (hemarbetande, förtidspensionärer/sjukbidragstagare, m fl).

Resultatet tyder på att det finns stora skillnader mellan högskoleutbildade inrikes- och utrikesfödda, där exempelvis andelen som uppger att de har ett arbete är betydligt högre bland infödda svenskar än utlandsfödda. Medan andelen sysselsatta uppgår till 93 procent bland de som är födda i Sverige, ligger andelen bland dem som är födda utomlands på 64 procent. När det gäller kvalificerat arbete är skillnaderna ännu större. Endast 40 procent av de utlandsfödda akademikerna har ett kvalificerat arbete jämfört med hela 90 procent av dem som är födda i Sverige.

Om vi i stället studerar andelen öppet arbetslösa eller inskrivna i arbetsmarknadspolitiska program genom Arbetsförmedlingen ser vi att det är betydligt fler högt utbildade utlandsfödda som tillhör denna kategori jämfört med personer födda i Sverige i samma åldersgrupp och med liknande utbildning. Endast två procent av de infödda svenskarna är antingen öppet arbetslösa eller deltar i program, medan motsvarande siffra är 15 procent för utlandsfödda. En jämförelse mellan utlandsfödda och personer födda i Sverige visar också att andelen som studerar är betydligt högre bland utlandsfödda (18 procent) än bland svenskfödda (3 procent).

Sammanfattningsvis kan vi av resultaten i tabell 1 konstatera att det är relativt liten

Tabell 1. Sysselsättningsstatus november-december 2000 för personer födda i Sverige och utlandsfödda som invandrat under åren 1991–97, åldersgruppen 26–45 år med minst treårig högskoleutbildning. Uppräknat antal och viktad andel. Antal och (procent).

land	Födelse- arbete	Kvalificerat arbete	Okvalificerat + i program	Arbetslös Studerar	Övriga	svar	Inget Totalt
Utlands- födda	6 779 (40)	4 063 (24)	2 478 (15)	3 022 (18)	593 (3)	126 (0,7)	17 061 (100)
Födda i Sverige	238 983 (90)	6 818 (3)	4 455 (2)	9 181 (3)	4 723 (2)	885 (0,3)	265 045 (100)

andel av de utlandsfödda akademiker som har ett arbete som motsvarar deras utbildning jämfört med svenskfödda akademiker. Detta trots att det råder stor brist på högskoleutbildad arbetskraft inom flera områden. Därmed finns en reserv av kompetens och arbetskraft bland de utlandsfödda. Det gäller dels dem som idag har ett arbete som inte kräver högskoleutbildning (kompetenspotential), dels de som är arbetslösa eller deltar i arbetsmarknadspolitiskt program, och även en del av de som är studerande (kompetens- och arbetskraftspotential). I fortsättningen tittar vi närmare på de utlandsfödda.

Utlandsfödda är en arbetskrafts- och kompetenspotential

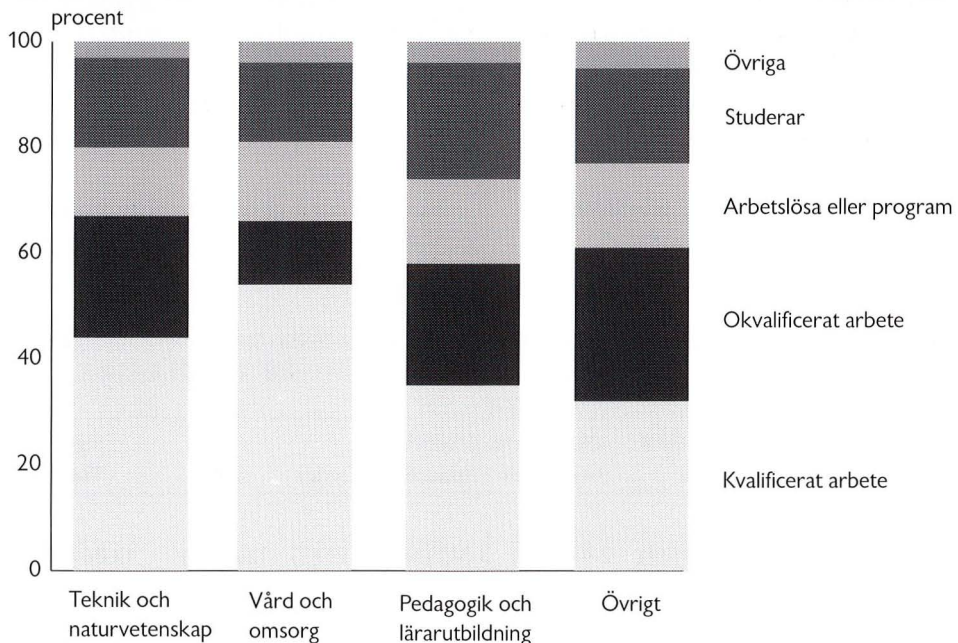
I detta avsnitt ska vi redovisa vilken utbildningsinriktning på högskolenivå som de utlandsfödda har, dvs vilken kompetens och

arbetskraftspotential det i så fall finns av utbildade inom olika inriktningar som kan matcha efterfrågan inom olika bristyrken. Vi har delat in utbildningarna i fyra ämnesområden: teknik och naturvetenskap, vård och omsorg, pedagogik och lärarutbildning samt övriga (bl a samhällsvetenskapliga utbildningar).

I *figur 1* framgår att av de utlandsfödda som har en högskoleutbildning inom teknik och naturvetenskap har endast 44 procent ett kvalificerat arbete, 23 procent har ett arbete som de är överkvalificerade för, 13 procent är arbetslösa eller i arbetsmarknadspolitiskt program och 17 procent studerar. Resterande två procent har i enkäten angivit svarsalternativet "övrigt" som sysselsättning.

Cirka 54 procent av de utlandsfödda som har en högskoleutbildning inom vård och omsorg har ett arbete som motsvarar deras utbildningsnivå. Det är visserligen det ämnes-

Figur 1. Utbildning och sysselsättningsstatus.

område som uppvisar den högsta andelen personer med kvalificerade arbeten, men trots det utgör andelen endast drygt hälften av de utbildade inom området. Därutöver har 12 procent ett arbete som de är överkvalificerade för, 15 procent är öppett arbetslösa eller deltar i arbetsmarknadspolitiskt program och 15 procent studerar. Av dem som har en utbildningsinriktning inom pedagogik har endast 35 procent ett kvalificerat arbete. Cirka 23 procent har ett arbete som de är överkvalificerade för, 16 procent är arbetslösa/deltar i arbetsmarknadspolitiskt program och hela 22 procent studerar. Av de som har en högskoleutbildning inom övriga utbildningsinriktningar (bl a samhällsvetenskap) har 32 procent ett kvalificerat arbete medan 29 procent har ett okvalificerat. De arbetslösa och programdeltagarna utgör 16 procent och de studerande 18 procent. Resultatet av enkäten tyder alltså på att det finns en betydande arbetskrafts- och kompetenspotential bland utlandsfödda personer som har en utbildning inom yrken med arbetskraftsbrist.

Var finns de som har okvalificerade jobb?

Vi vet nu att det finns ett antal utlandsfödda som har en högskoleutbildning men har ett

okvalificerat arbete, dvs jobb som inte kräver högskolekompetens. Dessa personer har i enkätundersökningen även fått en fråga om vilket deras nuvarande arbete är, även den fördelad efter fyra olika utbildningsinriktningar: teknik/naturvetenskap, vård/omsorg och pedagogik/läraryrket samt övriga utbildningsinriktningar (bl a humaniora och samhällsvetenskap) och tre olika yrken som inte kräver högskolekompetens, se *tabell 2*. Av dem som har en teknisk eller naturvetenskaplig utbildningsbakgrund på högskolenivå arbetar en tredjedel inom industri/teknik/bygg. Nära hälften av de utbildade inom vård och omsorg arbetar inom vård och omsorg. Vi kan alltså konstatera att de som har ett arbete som de är överkvalificerade för i stor utsträckning finns hos arbetsgivare inom ”rätt” område men på ”fel” plats.

Olika faktorerers betydelse för chansen till ett kvalificerat arbete

Tidigare studier har visat att bl a vistelsetid i det nya landet och invandrarens ursprungsland har stor betydelse för hur man lyckas på arbetsmarknaden. Detta undersöker vi närmare här. Det datamaterial vi har tillgång till genom vår undersökning erbjuder mycket utförlig information avse-

Tabell 2. Utlandsfödda som invandrat 1991–97 med minst treårig högskoleutbildning fördelade efter utbildningsinriktning, inom olika yrken med okvalificerat arbete som inte kräver högskolekompetens, 26-45 år. Antal och (procent).

Eftergymnasiala utbildningens inriktning	Bygg/ industri/teknik	Vård och omsorg	Administrativt/service	Ej svar	Totalt
Teknik och naturvetenskap	419 (30)	109 (8)	798 (58)	56 (4)	1 382 (100)
Vård och omsorg	19 (6)	154 (47)	117 (35)	40 (12)	329 (100)
Pedagogik och läraryrket	93 (19)	164 (33)	232 (47)	4 (1)	492 (100)
Övriga	244 (13)	332 (17)	1 247 (66)	76 (4)	1 900 (100)
Inget svar	15 (20)	0 (0)	55 (70)	8 (11)	78 (100)

ende individens födelseregion, invandringsår, den eftergymnasiala utbildningens land, utbildningens längd och inriktning, samt kön, ålder, boenderegion, civilstånd och antal barn under 16 år i hushållet. Vidare innehåller datamaterialet unik information om huruvida utländska utbildningar värderats av svenska myndigheter. Denna information är mycket intressant eftersom det sannolikt är svårare att få ett arbete som motsvarar det yrke man är utbildad till om den utländska utbildningen inte är värderad av en svensk myndighet. Genom sk logistisk regression² (se t ex Green 1997 eller Long 1997) undersöker vi betydelsen av ovan nämnda bakgrundsvariabler för chansen att få ett kvalificerat arbete. Resultatet av regressionsanalysen i form av sannolikhet redovisas i sin helhet i *tabell 3*.³ Vissa av bakgrundsfaktorerna visar sig påverka mer än andra. I följande avsnitt diskuterar vi de viktigaste resultaten.

Skillnader mellan svensk och utländsk utbildning

En rimlig hypotes är att personer som har en högskoleutbildning från Sverige har bättre möjligheter på svensk arbetsmarknad jämfört med de som har utländsk utbildning. Denna hypotes åskådliggörs genom att vi jämför sannolikheten att få ett kvalificerat arbete för utlandsfödda med svensk utbildning med dem som har utbildning från hemlandet eller ett annat land. Resultaten i *tabell 3* visar på mycket större sannolikhet att få ett kvalificerat arbete om personen har en högskoleutbildning från Sverige i stället för en utbildning från födelselandet eller annat land (cirka 64 procent jämfört med omkring 40). Men även om chansen till "rätt" arbete ökar starkt för de utlandsfödda med en högskoleutbildning från

Sverige kvarstår betydande skillnader mellan utlandsfödda och personer födda i Sverige. Som vi redovisat i *tabell 1* är andelen som har ett kvalificerat arbete omkring 90 procent för dem som är födda i Sverige.

Stor betydelse av hur utländsk utbildning värderats

I analysen studeras också betydelsen av om den utlandsföddes utbildning är värderad som jämförbar med svensk för chansen att få ett kvalificerat arbete. Sannolikt är det svårt för arbetsgivaren att själv värdera i vilken utsträckning utländska utbildningsbetyg är likvärdiga med motsvarande svenskt utbildningsbetyg. Det finns ett värderingssystem för utländska högskoleutbildningar som Högskoleverket med flera ansvarar för. Syftet är att värdera om utbildningen är gångbar i Sverige. Vi har undersökt vilken betydelse värderingen har för chansen att ha ett kvalificerat arbete. Vi har gjort följande indelningar:

- Den utländska utbildningen är helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning;
- Den utländska utbildningen är delvis jämförbar med motsvarande svensk utbildning; samt
- Den utländska utbildningen är inte alls jämförbar med någon svensk utbildning.

2. Med hjälp av denna metod kan vi belysa vilken betydelse de olika bakgrundsvariablerna har på chansen att en av två möjliga händelser inträffar. I vårt fall jämförs den relativa sannolikheten att "ha ett kvalificerat arbete" med referensalternativet att antingen "ha ett okvalificerat arbete", "vara arbetslös (inklusive delta program)", "vara studerande" eller "annat".

3. Sannolikheten att få ett kvalificerat arbete är beräknad som en funktion av en genomsnittsperson med avseende på de olika ingående bakgrundsvariablerna.

Ett rimligt antagande är att om utländsk utbildning värderats som helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning borde chansen öka att få ett arbete som motsvarar

den formella utbildningsnivån. I tabell 3 framgår att sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete varierar beroende på hur utbildningen värderats. Generellt sett gäller

Tabell 3. Sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete för utlandsfödda som invandrat 1991–97 med minst treårig högskoleutbildning, 26–45 år.

	Sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete		Sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete
<i>Utbildningsland</i>		<i>Kön</i>	
Sverige	63,6	Män	49,3
Födelselandet	43,4	Kvinnor	42,0
Annat land än Sverige eller födelselandet	39,7	<i>Civilstånd</i>	
<i>Utbildningens längd</i>		Gift/sambo	47,3
Minst tre års högskoleutbildning	30,4	Frånskild/separerad	39,6
Fyra års eller längre högskoleutbildning	46,5	Änka/änkling	52,4
Forskarutbildning	57,3	Ogift/ej sambo	38,3
<i>Interaktionsvariabler: Värderingsresultat multiplicerat med utbildningens inriktning</i>		<i>Antal barn under 16 år</i>	
<i>Teknisk och naturvetenskaplig utbildning</i>		Inga barn	50,6
Utländsk utbildning helt jämförbar med motsvarande svenska utbildning	55,6	Ett barn	48,7
Utländsk utbildning delvis jämförbar med motsvarande svenska utbildning	41,7	Två barn	43,4
Utländsk utbildning inte alls jämförbar med någon svensk utbildning	36,7	Tre barn eller fler	31,0
<i>Vård och omsorgsutbildning</i>		<i>Boenderegion</i>	
Utländsk utbildning helt jämförbar med motsvarande svenska utbildning	80,2	Stockholms A-region	52,4
Utländsk utbildning delvis jämförbar med motsvarande svenska utbildning	65,5	Göteborgs A-region	40,3
Utländsk utbildning inte alls jämförbar med någon svensk utbildning	20,2	Malmös A-region	36,4
<i>Pedagogik och lärarutbildning</i>		Övriga mellansverige	47,1
Utländsk utbildning helt jämförbar med motsvarande svenska utbildning	51,2	Småland med öarna	42,7
Utländsk utbildning delvis jämförbar med motsvarande svenska utbildning	48,4	Övriga sydsverige	35,7
Utländsk utbildning inte alls jämförbar med någon svensk utbildning	49,5	Övriga västsverige	35,7
<i>Övriga utbildningar</i>		Norra mellansverige	36,8
Utländsk utbildning helt jämförbar med motsvarande svenska utbildning	35,6	Mellersta och övre Norrland	45,5
Utländsk utbildning delvis jämförbar med motsvarande svenska utbildning	32,6	<i>Födelseregion</i>	
Utländsk utbildning inte alls jämförbar med någon svensk utbildning	15,8	Afrika	32,3
		Asien/Oceanien	34,7
		Nordamerika	67,4
		Sydamerika	52,4
		Europa (exkl EU 15/EES)	49,2
		<i>Invandringsår</i>	
		1991	54,3
		1992	51,1
		1993	45,4
		1994	47,1
		1995	44,3
		1996	41,3
		1997	33,4

att sannolikheten är högst om den utländska utbildningen värderats som helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning. Det gäller samtliga fyra utbildningsinriktningar som vi valt att studera.

Om vi sedan undersöker betydelsen av hur olika utbildningsinriktningar värderats av svenska myndigheter finns det kraftiga variationer. För dem som har en utländsk utbildning med teknisk/naturvetenskaplig inriktning och utbildningen värderats som helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning uppgår sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete till omkring 56 procent. Det är drygt 20 procentenheter högre än om utbildningen värderats som inte alls jämförbar med motsvarande svensk utbildning.

Betydelsen av värdering tycks ännu större för utländska utbildningar inom vård och omsorg. Sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete är cirka 20 procent för dem som har en utbildning som inte alls är jämförbar med motsvarande svensk utbildning. Men är utbildningen däremot värderad som helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning ökar sannolikheten till hela 80 procent. Inom lärarutbildningar och andra pedagogiska utbildningar är betydelsen av värderingen mindre. Sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete är cirka 50 procent om utbildningen inte alls är jämförbar med motsvarande svensk utbildning. Andelen är i stort sett lika stor i de fall utbildningen är helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning.

Utlandsfödda från olika världsdelar och vistelsetid i Sverige

Slutligen analyseras betydelsen av invandrarnas ursprungsland/region och den tid som de tillbringat i Sverige för chansen att

få ett kvalificerat arbete som motsvarar deras utbildning. Av resultaten i tabell 3 framgår att såväl vistelsetid i Sverige som vilken världsdel invandrarna kommer ifrån är av stor betydelse för chansen att ha ett kvalificerat arbete. Sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete är betydligt lägre för dem som är födda i Afrika och Asien/Oceanien (omkring 32 respektive 35 procent) jämfört med dem som är födda i Nordamerika (drygt 67 procent), Sydamerika (runt 52 procent) och Europa utom EU och EES (cirka 50 procent). En i litteraturen på senare tid vanligt förekommande förklaring är att ju större skillnaden är mellan språk och kultur i ursprungslandet/regionen och i Sveriges ju svårare är det att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden. Detta problem kan dock förväntas avta med vistelsetiden.

Vistelsetiden kan ses som ett mått på det sverigespecifika humankapital som utlandsfödda förvärvar genom att skaffa sig kunskaper och erfarenheter på den nya arbetsmarknaden. I detta inkluderas även det nätverk som är av stor vikt för integrationsprocessen. Resultaten visar att ju längre man har vistats i Sverige desto större är sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete. Chansen att ha "rätt" arbete är cirka 54 procent för personer som invandrat under 1991, vilket är mer än 20 procentenheter högre än för dem som invandrat senast, dvs 1997. Vi kan således konstatera att det finns synbara indikationer på att de utlandsföddas möjligheter på svensk arbetsmarknad efter en tids vistelse i landet ökar.

Slutsatser

Vi har undersökt utlandsfödda akademikers situation på den svenska arbetsmarknaden. Vi har satt fokus på i vilken mån de är sysselsatta och om sysselsättningen motsvarar

deras utbildning. I undersökningen ingår samtliga, drygt 17 000, högskoleutbildade invandrare från länder utanför EU/EES som kom till Sverige mellan 1991 och 1997 och som idag är mellan 26 och 45 år. Undersökningens resultat är nedslående. Endast 40 procent har ett arbete som motsvarar deras utbildning, resterande 60 procent har antingen ett okvalificerat arbete som inte kräver högskoleutbildning, är arbetslösa, är deltagare i arbetsmarknadspolitiska program eller studerar. Detta trots att det finns brist på högskoleutbildad arbetskraft inom flera områden. Bland personer födda i Sverige i samma åldersgrupp och med liknande utbildningsnivå har drygt 93 procent arbete och 90 procent ett jobb som motsvarar deras utbildning. Det finns kort sagt ett stort antal utlandsfödda på den svenska arbetsmarknaden som är på "fel" plats, åtminstone avseende den formella utbildningen. Detta gäller dels dem som idag har ett okvalificerat arbete som inte motsvarar deras utbildning (kompetenspotential) dels dem som är arbetslösa eller studerande (kompetens- och arbetskraftspotential).

De drygt 17 000 individer som utgör populationen i vår studie motsvarar cirka en tredjedel av hela den utlandsfödda arbetskraften i åldrarna 26–45 år med en högskoleutbildning. Det betyder att kompetens- och arbetskraftspotentialen är större än vad som direkt framgår av undersökningen. Om situationen för övriga högskoleutbildade är ungefär som för de som invandrade åren 1991–97 är potentialen ytterligare 20 000. Om situationen istället är som för svenskfödda är potentialen ytterligare 5 000. Det innebär att ett rimligt antagande är att den totala kompetens- och arbetskraftspotentialen av utlandsfödda högskoleutbildade i åldrarna 26–45 år ligger mellan 15 000 och 30 000 personer. Om man har för avsikt

att bättre ta tillvara den beskrivna resursen av arbetskraft är det av vikt att kunna identifiera var dessa individer finns.

Arbetslösa och programdeltagare finns vid Arbetsförmedlingen eller i kommunerna och de studerande finns givetvis inom utbildningssystemet. En kartläggning av arbetskraftspotentialen hos dessa individer borde kunna göras i samarbete mellan Arbetsförmedlingen, kommunerna/landstingen och staten t ex genom de lokala kompetensråden. Våra resultat tyder också på att de utlandsfödda akademikerna som har ett okvalificerat arbete i stor utsträckning finns hos arbetsgivare inom "rätt" område men på "fel" plats. Nära hälften av de högskoleutbildade inom vård och omsorg arbetar inom vård och omsorg, men på fel plats. Ett sätt att finna dessa individer, och därigenom bättre kunna tillvarata deras kompetens, är att arbetsgivare gör en kompetensinventering av den egna arbetskraften.

Ett annat viktigt resultat som presenteras i undersökningen är att vistelsetiden i Sverige ökar sannolikheten att ha ett kvalificerat arbete som motsvarar utlandsföddas utbildningar. Detta har sannolikt att göra med att utlandsfödda med tiden lyckas skaffa kunskaper, som t ex språk och kännedom om svenska förhållanden som arbetsgivare sätter värde på.

Slutligen tyder våra resultat på att chanserna att få ett kvalificerat jobb ökar om den utlandsföddes utbildning är svensk eller värderad som jämförbar med svensk utbildning. Det är rimligt att anta att de utlandsfödda personer som har en svensk utbildning har bättre chanser på den svenska arbetsmarknaden än de som har utländsk utbildning. Våra resultat bekräftar detta. Trots det är skillnaden betydande jämfört med svenskfödda. En möjlig förklaring kan vara avsaknaden av såväl kontaktnät som

referenser från tidigare arbetsgivare i Sverige. Bristande kunskaper i svenska språket kan givetvis vara ett hinder för utlandsfödda att få ett kvalificerat jobb i samma utsträckning som för personer födda i Sverige. Emellertid finns en studie (Schröder & Vilhelmsson 1998) som visar att arbetslöshet är vanligare bland personer födda i Sverige med utländska föräldrar än för personer med svenskfödda föräldrar. Denna skillnad kvarstår även efter kontroll för bl a betyg i svenska och utbildningsnivå.

För personer med utländsk examen är det av central betydelse hur jämförbar den utländska utbildning är med motsvarande utbildning i Sverige. Det är rimligt att anta att om en utländsk utbildning har värderats av någon svensk myndighet (exempelvis Högskoleverket) och att den är helt jämförbar med svensk utbildning borde sannolikheten öka att få ett kvalificerat jobb. Mycket riktigt tyder resultatet i vår studie på att chansen till ”rätt” arbete ökar om den utländska utbildningen är helt jämförbar med motsvarande svensk utbildning. Effekten varierar emellertid beroende på inriktningen på den utländska utbildningen. På basis av dessa resultat drar vi slutsatsen att det är viktigt att möjliggöra översättningar, utvärderingar samt jämförelser av utländska utbildningar med motsvarande svensk ut-

bildning och yrkeserfarenheter för att öka utlandsföddas möjligheter på den svenska arbetsmarknaden. Det är också viktigt att se till att det finns möjligheter för att underlätta komplettering av utländska utbildningar i de fall det är nödvändigt för att utländska utbildningar ska vara gångbara i Sverige.

Referenser

- Arbetsmarknadsstyrelsen (2001) "Var finns jobben 2001 och 2002?" AMS Utredningsenhet, Ura 2001:6, Stockholm.
- Arai M, Regné H & Schröder L (1999) *Är arbetsmarknaden öppen för alla?* Bilaga 6 till Långtidsutredningen 1999 (SOU 2000:7), Fritzes, Stockholm.
- Berggren K & Omarsson A (2001) "Rätt man på fel plats – en studie av arbetsmarknaden för utlandsfödda akademiker som invandrat under 1990-talet" AMS Utredningsenhet, Ura 2001:5, Stockholm.
- Ekberg J & Gustafsson B (1995) *Invandrare på arbetsmarknaden*. SNS förlag, Stockholm.
- Greene W (1997) *Econometric Analysis*. 3rd edition, Prentice Hall International, Upper Saddle River.
- Long J S (1997) *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables*. Sage, London.
- Schröder L & Vilhelmsson R (1998) "Sverigespecifikt humankapital och ungdomarnas etablering på arbetsmarknaden" *Ekonomisk Debatt*, årgång 28, nr 8.